

ETO: 821.511.141-1MÓRA F.
821.511.141MÓRA F.1
DOI: 10.19090/hk.2022.4.64-76

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

KOVÁCS-KRASSÓI Anikó

Móra Ferenc Múzeum
Szeged, Magyarország
krassoi.aniko@gmail.com

SZÚTS Zoltán

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem
Pedagógiai Kar
Eger, Magyarország
szuts.zoltan@uni-eszterhazy.hu

MÓRA FERENC IRODALMI MUNKÁSSÁGÁNAK ÚJRAOLVASÁSA ÉS LEHETSÉGES POZICIONÁLÁSA A SZERELMI LÍRÁJÁN KERESZTÜL¹

Re-reading and possible positioning of Ferenc Móra's
literary work through his love

Ponovno iščitavanje i moguće pozicioniranje
književnog stvaralaštva Ferenc More kroz njegovu
ljubavnu liriku

Móra Ferenc helye a magyar irodalmi kánonban az elmúlt évtizedekben egyértelműen körülhatárolt. A Szegedhez kapcsolódó szerzőt a szakma gyermekíróként tartja számon, és ezen narratíva alapján szerepelteti munkáit az irodalmi olvasókönyvekben is. Tanulmányunkban arra teszünk kísérletet, hogy bemutassuk, Móra irodalmi munkásságának lényeges elemét alkotják azon versek is, melyek lehetővé teszik, hogy szerelmi lírikusként is beilleszthető legyen a kánonba, talán éppen pályatársa, Juhász Gyula mellett.

Kulcsszavak: Móra Ferenc, kánon, szerelmi líra, Címtelen könyv

---

¹ A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

Bevezető

Móra Ferenc pályatársa és barátja, Juhász Gyula szerint polihisztor (Juhász 1979, 213), és korának meghatározó, rendkívül népszerű közéleti egyénisége volt. Sokoldalúságát közérthetően és tudományosan egyaránt közvetíteni tudta, alkotói pályája ezért is volt különösen értékes. Móra egyszerre volt író, költő, újságíró, tankönyvíró, könyvtáros, muzeológus, régész és múzeumigazgató, ráadásul rendkívüli módon tudott környezetére hatni a legkülönbözőbb szerepekben. Igazgatóként múzeumlátogatók tömegeit vonzotta a szegedi Kultúrpalotába – pusztán személyes jelenlétével. Mindehhez képest Móra Ferenc halála után majd kilenc évtizeddel a róla való emlékezet meglehetősen egysíkú. Alkotói pályája leginkább gyermekíróként kanonizált. Publicisztikája, regényei alig ismertek, tankönyvírói szerepéről pedig a Móra-monográfiák sem feltétlenül tesznek említést. Múzeumigazgatói, régészeti pályafutásának eredménye csak a szűk szakmai réteg számára jegyzett Szegeden; szülővárosában, Kiskunfélegyházán pedig leginkább a szegénység krónikásaként tartják számon a mai napig. Bár a legtöbb kiskunfélegyházi középiskolában érettségi tétel, elsősorban a városhoz kötődő publicisztikája és a család szegénysége kerül feldolgozásra (Kovács-Krassói 2021c, 120–122).

Az irodalmi kánon alakulása

A hagyományos felfogás szerint az irodalmi kánon olyan mérce, amely a gyakorlatban segíti a mindennapi olvasót abban, hogy mit olvasson, míg az oktatás számára vonalvezetőt ad, hogy mely szövegeket jelölje ki kötelező olvasmányként. A kánon jelensége visszanyúlik az antikvitásig, ugyanis feladata volt a szent – hitelesített – és az apokrif – nem hitelesített – szövegeket elválasztani egymástól. Ebben az időszakban dolga volt a szentesített tanok határainak kijelölése és őrzése az eretnek nézetektől. Már a digitális kor előtt is a szövegek termelése nagyságrendekkel meghaladta az egyének olvasási képességét, ezért a kánon iránytűként is szolgált és szolgál a jelenben is. Az irodalmi túltermelésben segít kijelölni azon ösvényeket, amelyeket az olvasónak feltétlenül végig kell járnia ahhoz, hogy bizonyos, gyakran szubjektív logika alapján megismerje az irodalom világát, azon keresztül pedig a társadalmat, annak működését vagy éppen értékeit. Kulcsár Szabó Ernő szerint „a kánon fogalma a 18. század óta azon kimagasló művek többnyire zárt körét jelöli, amelyeket az irodalomra nézve és annak fennállása szempontjából – érték, jelentőség, hatás vagy (el)ismertség okán – megkerülhetetlennek s ezért bizonyos mértékig kötelező érvényűnek tekintünk” (Kulcsár Szabó 2021, 13).

A kánont meghatározó érték vagy éppen szándékolt hatás gyakran politikai kurzusok vagy oktatási irányzatok függvénye. Elemzésünkéből kiderül például, hogy a rendszerváltás előtt Móra munkáinak azon aspektusa volt előtérben, mely a szegénység narratíváját beszélte el, míg a lírikus költő pozíciója más szerzők számára volt fenntartva. Nem állítjuk, hogy Móra nem az őt megillető helyen lenne a magyar irodalmi kánonban és ebből kifolyólag az olvasókönyvekben, azonban egy alternatív olvasatot és kánonalkotási lehetőséget kínálunk.

Az olvasókönyvek Móra-képe

A fenti megállapítások okán célszerű abból kiindulni, hogy Móra Ferenc pontosan hol és milyen műveken keresztül jelenik meg a köznevelésben, és ezek összessége milyen Móra-narratívát alkot. Ennek vizsgálatát 95 év (azaz 1925 és 2020 között kiadott) 145 tankönyv átfogó kutatása tartalmazza. Az elemzés négy történeti korszakolás szerint történt: a két világháború közötti időszak, a koalíciós évek, a szocializmus időszaka, majd a rendszerváltást követő időszak tankönyveinek analizálásával kezdődött. Azt követően áttekintettük a Nemzeti Alaptanterv hatályos előírásait, valamint a jelenleg hatályos tankönyvek olvasmányait. A tankönyvek vizsgálata során nem a kvantifikáció volt az elsődleges cél, hanem a tendenciák elemzése. Arra voltunk kíváncsiak, hogy az eltelt évtizedek során milyen változás figyelhető meg a tankönyvek Móra-tartalmai tekintetében.

Móra Ferenc, aki társszerzőként maga is tankönyvíró volt az 1925-től megjelenő *Betűország virágoskertje* című sorozatban, rendszeresen felhasználta saját írásait az olvasmányok között, gyakran első közlésként. Móra 1934-ben elhunyt, halálát követően már két évvel, vagyis 1936-ban megjelent – az általunk elemzett tankönyvek közül – a Szent István Társulat kiadásában *A furcsa ember*² című írása.

A tankönyvelemzések alapján kijelenthető, hogy az idő előrehaladtával, a Magyarországon kiadott újabb kiadású tankönyvekben egyre kevesebb Móra-művel találkozhatnak a tanulók. Ez különösen igaz az Újgenerációs tankönyvsorozatra.³ A 95 év során megjelent 145 tankönyvet megvizsgálva a következő megállapítás tehető: Móra Ferenc írásai az olvasókönyvekben témájukat tekintve rendkívül változatosak. Némi átfedéssel összesen hét nagy tematikus egységbe lehet sorolni a szövegeket:

---

² A megjelenés helyének abból a szempontból van jelentősége, hogy a köztudottan antiklerikális Móra szövege épp egy római katolikus könyvkiadó gondozásában jelent meg elsőként.

³ <https://ofi.oh.gov.hu/informaciok-az-ujgeneracios-tankonyvekrrol>

- (1) természeti jelenségek,
- (2) személyes élményeket megelevenítő írások,
- (3) mesék,
- (4) történelmi események, legendák,
- (5) állatokkal kapcsolatos történetek,
- (6) családi vonatkozású és
- (7) tanító jellegű olvasmányok.

Leggyakrabban közölt olvasmányok tőle az ismert történelmi eseményekkel, személyiségekkel kapcsolatos legendák, a mesék és a tanító jellegű történetek. Szintén gyakran idézett szövegek a természeti jelenségekkel, állatokkal kapcsolatos írások, melyek összhangban álltak a földrajz-természettan szakot végzett Móra Ferenc egyetemi tanulmányaival.

A *Kincskereső kisködmön*, Móra legismertebbnek tartott műve 1962-ben vált először kötelező olvasmánnyá az általános iskolák 4. osztálya számára (Tanterv és utasítás az általános iskolák számára, 1962), s évtizedekig ez így is volt érvényben. A regény a tankönyvekben leggyakrabban idézett részlete az önálló történetként is közölt *A kis bice-bóca* című írás. További gyakran közölt alkotások a következők: *A cinege cipője*, *A szánkó*, *Szeptemberi emlék* és a *Mindennapi kenyerünk* című szövegek. A művek témáit tekintve az látható, hogy az öt írás közül négy – jellemzően saját gyermekkori élményeket feldolgozó – szegény sorban élő emberek történeteit jeleníti meg, az ötödik, a *Cinege cipője*, mely látszólag egy szépen csengő gyerekvers, szintén a kiszolgáltatottságot és a nélkülözést mutatja be. Ez a tény is hozzájárulhat ahhoz a magyarázathoz, hogy Móra életművét gyakran kötik össze a szegénységgel, ahogyan a Móra nevet viselő iskolák is a szegénység narratíváját erősítik legmarkánsabban (Kovács-Krassói 2021a). Ez különösen jellemző volt az 1970-es évek végéig, azt követően azonban némi átstrukturálódás követhető nyomon: az önéletrajzi ihletésű írások mellett egyre inkább megjelennek a történelmi legendák, illetve az állatokkal kapcsolatos írások. A 2018-tól kezdődően kiadott Újgenerációs tankönyvek négy évfolyamán egyetlen olyan Móra-szöveg sem olvasható, mely az író gyerekkorával vagy a szegénység témakörével lenne összefüggésbe hozható.

Móra Ferenc a köznevelésben jelenleg az alsó tagozatos olvasókönyvekben jelenik meg, a 2020-as NAT szerint az általános iskola felső tagozatában csupán alternatív választási lehetőség egyetlen meseregénye (Nemzeti Alaptanterv, 2020).

A tankönyvelemzés során tehát arra a következtetésre jutottunk, hogy a mai kötetekben egyre kevesebb Móra-mű olvasható, egyre szűkebb keresztmetszetet adva az írói életműből. Kutatói kiindulópontunk szerint Móra Ferenc több különböző műfajban kiemelkedően teljesítő alkotóként nem csupán saját korának volt meghatározó egyénisége: korszerű gondolatai ma is aktuálisak. Műfaji sokszínűségét kiemelve mindenképp megfontolandó kísérlet lehet Móra Ferenc sokáig eltitkolt szerelmi költészetének bemutatása köznevelési keretek között, a középiskolás korosztályt megcélozva (Kovács-Krassói 2021b).

Az újrapozicionálás megfogalmazása kapcsán azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni a kánon–ellenkánon kérdéskörét sem. „A kánon három fontos, jelenleg használatban lévő jelentése: oktatási útmutató, norma vagy szabály, valamint az alapvető auktorok jegyzéke” – mondja ki Gorak (idézi Kuser 2019, 2). A mindenkori tantervek alapján összeállított tankönyvek a kanonizált műveket közlik, így egyfajta „következményként” azonnal megformálódik az ellenkánon kérdése is, vagyis azon művek sora, melyek helyet szeretnének kapni a kanonizált művek között. Móra Ferenc kapcsán a helyzet sajátos, hiszen íróként és költőként a gyermekirodalom kanonizált művei között képviselte magát évtizedekig, s – bár folyamatosan csökken a tőle idézett művek száma – ott van jelen ma is. Törekvésünk tehát bizonyos értelemben eltér azoktól a kezdeményezésektől, melyek során hosszú ideje kanonizált vagy akár túlkanonizált műveket kívánják újraértelmezni, a túl stabil keretből kimozdítani, s új kontextusba helyezni. Móra Ferenc életművének újrapozicionálása reálisan elsősorban regionális szinten képzelhető el, melynek pedagógiai hozadéka a helyi kultúra megismerése, ezáltal a helyi identitás erősítése, miközben egy korszerű Móra-kép kerülhet a fókuszba.

A Kalmár Ilona-történet a megismerkedéstől a Címtelen könyvig

Móra Ferenc életének sokáig titokban tartott részlete volt a Kalmár Ilonával való szerelmi kapcsolata, mely alapját adta egy kevésbé ismert, irodalmi szempontból azonban a korábbi Móra-kánont is átírn képes verssorozat megszületésének.

Móra Ferenc 1932 júniusában hosszabb időre Balatonföldvára utazott, ahol az *Aranykoporsó* című regényt írta. A napi tennivalók, családi és közéleti kötelezettségek alól próbált szabadulni, amikor a Balaton partjára utazott alkotói szabadságra. Móra ez idő tájt már Szeged egyik meghatározó személyisége, író, újságíró, régész és a Kultúrpalota igazgatója volt. Móra Ferenc nő volt, felesége Walleshausen Ilona, akit Szegedre kerülésének évében vett feleségül.

A sokéves ismeretség ellenére két idegen ember kötött házasságot 1902. július 14-én (Mezősi 1979, 74–75). Házasságuk boldogtalan, sok konfliktussal nehezített harminckét éve alatt Móra Ferenc életében több nő is fontos szerepet játszott, bár ezt maga a család, a kortársak, de még a Móra-kutatók közül is többen gondosan titkolni igyekeztek.

Kalmár Ilona Kecskeméten született, és Kiskunfélegyházán nevelkedett. Szülei korán meghaltak: apja, Kalmár Henrik a 4. honvéd huszárezred őrmestere már 1917-ben, édesanyja 1926-ban hunyt el. Egy testvére volt csupán, aki megérte a felnőttkort, Kalmár Sándor. 1932 nyarán – az akkor harmincéves, Móra Pankával közel egykorú – Kalmár Ilona családi állapotát tekintve menyasszony: Horváth István, az Országos Magyar Kereskedelmi Egyesület titkárának jegyese (Péter 1990, 87–91). Móra Ferenc és Kalmár Ilona szerelmi története akkor kezdődött, amikor Móra megérkezett a Balaton-parti Zrínyi Szállóba, ahol Kalmár Ilona – a nyári időszakra – a szálloda alkalmazottja volt (Kovács-Krassói–Medgyesi–Vészits 2017, 273–279). Az *Aranykoporsó* megírása még váratott magára, ám főhősének, Titanillának az alakja formálódott: az irodalomtörténet Kalmár Ilonát a regény megszemélyesítőjeként tartja számon. A feljegyzések szerint Kalmár Ilona szép, modern gondolkodású, önálló fiatal nő volt, aki nagy hatást gyakorolt az íróra. Móra Ferenc és Kalmár Ilona nagyon rövid idő alatt egymásba szerettek, s kapcsolatuk „naplójaként” egy versfüzér született *Címtelen könyv* címmel.

A Címtelen könyv

A Balaton partján született versfüzér harmincöt számozott és egy számozatlan verset tartalmaz. A versek egymásra találásuk naplójaként is olvashatók, egy szerelmi játék lírai megjelenítéseként értelmezhetők, az udvarlás és az önkifejezés eszközei, s bizonyítéka annak, hogy szexuálisan beteljesedett kapcsolatról van szó. Ez utóbbi megállapítást Lengyel András mondja ki először (Lengyel 2005, 106); az irodalomtörténeti kutatások – bár tudtak Móra Ferenc és Kalmár Ilona kapcsolatáról – plátói szerelemként, múzsaként tekintettek a fiatal nőre (Péter 1999).

Felvetődhet a kérdés, honnan lehet tudni, hogy a versek valóban Kalmár Ilonának szólnak? Mennyiben kapcsolódnak egymáshoz az egyes alkotások, van-e logikai íve a költeményeknek? A *Címtelen könyv* versei többségében cím nélküliek, csupán római számozással vannak ellátva. Pontosítva: a versfüzér harmincöt számozott darabja közül nyolc címet is kapott, nem csupán számot, míg a függelékben szereplő vers számot nem, csupán címet (*Piros mise*). A

versek íve, gondolatisága, különösen a szerelmi történet ismeretének fényében, jól értelmezhető. Az első és utolsó vers kötethez való illeszkedése azonban több kérdést is felvet. A versciklus első, *Szentivánéji álom...* címmel írt költeményében Móra egy idősödő ember magányát fogalmazza meg. Lengyel András szerint feltételezhető, hogy ez a vers nem Balatonföldváron született, hanem korábban valamikor, Móra később fűzte a *Címtelen könyv*be (Lengyel 2005, 104). A *Piros mise* című alkotás időben könnyebben elhelyezhető, hiszen – bár függelékként jelenik meg és számozatlan – datált vers, pontosan tudjuk, hogy július 14-én született.⁴ A Balatonföldváron töltött idő és a szerelem kialakulásának idejét összevetve az látszik bizonyosnak, egy napon több, akár hat-hét vers is íródhatott, s a versek gondolati ívét, dinamikáját figyelve az is látható, hogy a versek relatív kronológiai sorrendbe rendezettek. Különösen izgalmas az, ahogyan viszonyul a *Címtelen könyv* verseihez maga Móra. Egyrészt szerényen, látszólag lekicsinyelve kis gyíkdaloknak nevezi azokat a címadó versben (a megnevezésnek más vonatkozásban is különös jelentősége van), másrészt halhatatlan gyermekeként aposztrofálja őket. Móra életrajzát ismerve tudható, hogy fiatal korában költő szeretett volna lenni, ám pályafutása során végül prózairóként, újságíróként, régészként, könyvtárosként, múzeumi munkatársként teljesedett ki. Ő maga nyilatkozott így: „Éppen tíz esztendeje annak, hogy lettem a cirokhegedűt mint lírai költő” (Móra 2014, 219). Lengyel András (2005, 111) alapvetően nem tartja modern verseknek a versfüzér darabjait: „Egy sor verse, többnyire a rövidebbek közül, ezért – kivált a költő Móra átlagához képest – kimondottan jó.” Móra Ferenc és Kalmár Ilona megközelítőleg egy hónapot töltött együtt Balatonföldváron, a visszaemlékezések szerint Móra Ferenc július 20-án tért vissza Szegedre (Vészits 2014). A közösen eltöltött idő emlékét néhány fénykép tanúsítja, a versek és szerelmes levelek, amelyeket vagy onnan írt, vagy arra az időszakra utal. Sokat emlegetett, Kalmár Ilonának augusztus 10-én írt levélrészlet⁵, melyben Móra egy közösen felfedezett és kiásott bronzkori leletre, egy urnára utal (Péter 1990, 89), a „hivatalos” levelezés első darabjaként megjelent Madácsy László Móra Ferenc levelezését összegyűjtő

---

⁴ Az egyes versek dátumozása egyébiránt következetlen, a harminchat vers közül mindössze tizenkettőnek tudjuk a pontos keletkezési idejét, s az is látható, hogy egy napon bizonyosan több vers is született (a datáltak közül ezt a július 2-án született versek bizonyítják).

⁵ „*Mi van a kis urnával, kis úrnő? Elhozta? Azért kérdezem meg, mert egy kislánynak, aki majdnem olyan okos, mint a felnőttek, egyéb gondolatai is lehetnek, mint tört cserepek őrizgetése. Talán egyszer eljutok még Pestre, és akkor elhozom, hogy mint egészet bocsáthassam örök tulajdonába. Tudja, hogy passzióm a töredékek kiegészítése. Ez esetben pedig kötelesség is, mert ezt közös erővel ástuk ki és törtük össze.*”

kötetben (Madácsy 1961, 205). A levél Csengelén íródott, megszólítása: „*Kis Pajtás*”, aláírás: „*az igazgató úr*”. A levél azért is különösen értékes, mert újabb bizonyítéka annak, hogy Móra Ferenc 1932 júliusában írt verseinek minden kétséget kizáróan Kalmár Ilona a címzettje.

A kettős levelezés

A *Címtelen könyv* versei is ugyanarról tanúskodnak, amelyet az életrajzok is igazolnak: egyikük sem lép ki korábbi élethelyzetéből. Móra Ferenc férj, apa, nagypapa, köztisztviselőként álló szegedi polgár visszatért családjához, Kalmár Ilona pedig augusztus 10-én házasságot kötött Horváth Istvánnal. A fennmaradt Móra-hagyatékek szerint azonban a közöttük lévő szerelmi kapcsolat Móra Ferenc élete végéig, azaz 1934. február 8-ig megmaradt. Ez idő alatt személyes találkozásokon kívül – melyről a források alapján viszonylag sok konkrét adat rendelkezésünkre áll – kettős levelezést folytattak (Kovács-Krassói–Medgyesi–Vészits 2017, 273–275). Móra és titkos szerelme a baráti kapcsolat révén „hivatalosan” is levelezésben álltak egymással; azok a levelek Horváth Istvánnénak címezve íródtak – Budapest, Damjanich utca 42. II.e./2. címre – és tőle érkezve cserélődtek. Móra Ferenc és Horváth István időközben baráti kapcsolatba kerültek, így az író rendszeresen levelezett Kalmár Ilonával Horváth feleségként (Péter 1999, 184). A hivatalos levelek egy része megjelent a Madácsy László által 1961-ben szerkesztett és publikált levelek között (*Móra Ferenc levelesládája* címmel). A megszólítás sokféle módon történt: leggyakrabban a *kis Pajtás*, *kis Ica asszony*, *kis Nagyságám* olvasható, az aláírás pedig jellemzően Feri bácsi. Ezekben a levelekben publikus történések, családi, baráti kapcsolatokra való utalások kerültek rögzítésre, bár utólag, szerelmük tényének ismeretében, némi áthallásra van lehetőség (Kovács-Krassói–Medgyesi–Vészits 2017, 274–275). A titkos levelezés azonban Földváry Kica kisasszonnyal történt, a levelek post restante⁶ rendszerben érkeztek Budapestre Móra Ferencről. A levelek, melyeket már akkor elkezdtek írni egymásnak, amikor Móra Szegedre visszautazott, s Kalmár Ilona még Balatonföldváron maradt, személyes hangvételű, szenvedélyes írások. A levelezésből elsősorban Móra érzelmeinek mélységéről tudhatunk meg többet, hiszen azoknak a nagy része – Kalmár Ilonának köszönhetően – fennmaradtak és a múzeumba kerültek. Az író-múzeumigazgató gyakran naplószerűen írta ezeket a leveleket: naponta akár

⁶ Jelentése: postán maradó. A levelet a feladó kérése alapján nem házhoz viszik, hanem a postán őrzik addig, amíg a címzett nem megy érte.

többször is, különböző napszakban, olykor kiegészítve saját gondolatait, nem azonnal postázva azokat. „Tartalmukat” tekintve a levelek napi történésektől való beszámolók és szerelmi vallomások egyaránt; sőt, a levelezésben megtalálható egy napon írt, két különböző „stílusú” levél Kalmár Ilonának, egy hivatalos és egy titkos. Mindkét levél említi ugyanazt az eseményt, más-más hangsúllyal és kiegészítő elemmel (Kovács-Krassói–Medgyesi–Vészits 2017, 280–281). A Móra Ferenc Múzeum Irodalomtörténeti Gyűjteménye azonban tizenhét olyan dokumentumot is őriz, melyeket Kalmár Ilona írt Móra Ferencnek. Az írások teljesen rejtélyes körülmények között maradhattak fenn, hiszen Móra Ferenc a végrendeletében azt kérte:

Wertheim szekrényemben tán 20 lekötött csomagban magánlevelek vannak, amelyek senkire sem tartoznak; az olvasótermi egész vasláda is ilyenekkel van tele. A három úrnak becsületszó nehéz kötelességévé teszem, hogy mindezeket az intézet kazánjában azonnal megnézetlenül és sajátkezűleg elégessék; olyan férfikötelesség, amellyel halottnak és élőnek egyaránt tartoznak.⁷

A végrendelet – Móra szavaival élve: „Végakaratomnak inkább ez lehet a stílusos címe: Szeretném, ha így történne” – szerint a leveleknek nem kellett volna megmaradniuk, ám különös módon mégis a Móra-múzeum gyűjteményébe kerültek. Hogy ez pontosan hogyan és kinek a közreműködése révén valósult meg, további kutatások feladata, kétségtelen tény azonban, hogy a történet rekonstruálása szempontjából fontos primer források állnak a kutató rendelkezésére (Kovács-Krassói 2020). Kalmár Ilona az írótól kapott leveleket – a rendelkezésre álló adatok alapján – feltehetően maradéktalanul megőrizte. A levelezés egy része még Kalmár Ilona életében, másik része – a Balatonföldváron született versekkel együtt – Kalmár Ilona 1986-ban bekövetkezett halála után, végrendeletének megfelelően került be a Móra Ferenc nevét viselő szegedi múzeumba. A titkos levelezés további érdekessége, hogy Kalmár Ilona nem csupán megőrizte a leveleket, hanem egészen sajátos módon „gondozta” is egy részüket: 1964-ben a levelezés 1933. március 1-je és 25-e között született darabjait egy füzetbe kézzel átmásolta, mely dokumentum szintén a múzeum gyűjteményébe került. A levelek átvezetése mindenképpen túlmutat önmagán, nem csupán hasznos a kutatás szempontjából (hiszen Móra Ferencnek legendásan szép, de olvashatatlan írása volt), de azt is bizonyítja, hogy Kalmár Ilona életében valóban rendkívüli volt a Móra Ferenchez fűződő kapcsolata. Kalmár

---

⁷ A végrendelet Vészits Andrea tulajdonában található.

Ilona nevelt fia, ifj. Horváth István, a fiatal, tehetséges színész-rendező tragikus körülmények között – a házassági jogról szóló harmadik zsidótörvény megjele-
nésekor szerelmével, Tóth Katával – 1941-ben öngyilkos lett. Pontosan három
évvel később, fia halálának évfordulóján Horváth István szintén önkezével
vetett véget életének (Varga 2016, 715–720). A megözvegyült Kalmár Ilona
ezután soha nem ment férjhez, egyedül élt tovább. Móra Ferenc hagyatékának
egyik leggondosabb ápolójaként tekinthetünk rá azzal, hogy valamennyi neki
címezett levelet megőrzött és a múzeumra hagyott. A levelezés megőrzésének
további tragikus és fordultatos eleme, hogy amikor Kalmár Ilonát zsidó száрма-
zása miatt a budapesti gettóba deportálták, a leveleket és verseket összegyűjtve
magával vitte, megóvva így őket az esetleges megsemmisüléstől. Mára már
kideríthetetlen, mi lehetett Kalmár Ilona elsődleges motivációja: értékörzésnek
szánta vagy lelkiileg volt szüksége az írásokra, mindenesetre a történelem őt
igazolta, hiszen neki köszönhető, hogy az értékes dokumentumok hiánytalan-
ul és tökéletes állapotban fennmaradtak. A szegedi múzeum irodalomtörténeti
gyűjteményének adatai szerint vétel útján, Horváth Istvánné Kalmár Ilona, Móra
Ferenc „barátja” révén kerültek a múzeumba, és az 1957-es évtől kezdődött
meg a beletárolása azoknak a személyes hangú leveleknek, amelyeket Móra
írt Kalmár Ilonának. Ezekre a levelekre kevésbé jellemző az az intim hangnem,
mint azokra, amelyek az asszony halála után jutottak a múzeum birtokába.
Horváth Istvánné Kalmár Ilona 1979. október 17-én kézzel írt végrendelete,
melyet a Móra Ferenc Múzeum Irodalomtörténeti Gyűjteménye őriz, a követ-
kezőkről rendelkezik: „Vaskazettában őrzött, csodálatosan megmaradt levele-
zésemet, illetve Móra Ferenc nekem írt leveleit a szegedi M. F. múzeumnak
hagyományozom.”⁸ Ennek következtében 1986 – Kalmár Ilona halála – óta a
közös levelezés és a Balatonföldváron született versek a múzeum gyűjtemé-
nyét gyarapítják.

Móra Ferenc és Kalmár Ilona szerelmi története a nyilvánosság kizárásával,
titokban zajlott. Míg éltek, arra törekedtek, hogy kapcsolatukkal ne okozzanak
sem fájdalmat, sem csalódást a környezetüknek. A megismerkedés és a kölcsönös
szerelem ellenére Móra családapaként, múzeumigazgatóként, köztisztviselőként
álló felelős személyiségként „folytatta” régi, Kalmár Ilona pedig „elkezdte”
új életét a Horváth Istvánnal való házasságkötés révén. A levelezés és a versek
sokáig Kalmár Ilona tulajdonában voltak, majd valamennyi – a már ismertetett
módon – a Móra-múzeumba került, ezáltal a kutatók számára elérhetővé váltak.
Az irodalomtörténészek és múzeumi szakemberek nagy dilemmája volt évti-

⁸ A végrendelet a Móra Ferenc Múzeum Irodalomtörténeti Gyűjteményében található.

zedekig, hogy bemutathatóak, feltárhatóak és publikálhatóak vagy sem ezek a dokumentumok. A magyar kultúrtörténet ikonikus alakjának, Móra Ferencnek felejthetetlen és feddhetetlen alakjára egyaránt vigyáztak a kortársak és az utókor (gondoljunk Péter László megfogalmazásaira, aki műszaként, plátói szerelemként idézte fel mindig Kalmár Ilona alakját) – imázsrombolásnak tartották a titkos szerelmi kapcsolat bemutatását. Ugyanakkor az is kérdés, milyen „jogon” tesszük mindezt; kiadhatjuk-e érzéseik, gondolataik versekbe szedett, papírra vetett írásos bizonyítékait? A választ – értelmezésünk szerint – ők maguk adták át. Móra Ferenc *Címtelen* könyvében írja: „...Kis gyíkdalok, / Rejtetekbe fussatok! / S addig ott aludjatok, / A míg én meg nem halok. / S ki csak akkor jőjjetek, / Mikor én már nem leszek.”⁹ Kalmár Ilona pedig a szegedi Móra Ferenc Múzeumban őrzött – már említett végakaróban hagyta az utókorra Móra gondosan megőrzött minden sorát azzal a magyarázattal: „Így óhajtok megmaradni elmúlásom után is.”

A Címtelen könyv utóélete

A *Címtelen könyv* versei irodalomtörténeti jelentőséggel bírnak, ám évtizedekig mégis a Móra-múzeum zárolt anyagát képezték. A hozzá tartozó szerelmi levelezésről a Móra-hagyatékek ismerői, ha tudtak is, a publikációkban nem tettek említést, sőt, csupán baráti kapcsolatként emlegették a Kalmár Ilonával való szerelmet. A történettel kapcsolatban az a tény is különleges adalékként szolgál, hogy a múzeumvezetői állásfoglalás is a titoktartás volt. Indoka a Móra-imázs védelme volt, annak a hagyományos családképnek a megőrzése, melyet Móra, majd korai halála után családja is gondosan őrzött. Kivételt képez ez alól Móra Ferenc dédunokája, aki a verseskötet kiadásában is közreműködött. Ő maga őrzi és ápolja Kalmár Ilona emlékét és erősíti dédapjával, Móra Ferencsel való kapcsolatának irodalomtörténeti jelentőségét. A szerelmes verseket tartalmazó kötet tényleges megjelenése előtt a múzeum részéről már egy évtizeddel korábban megszületett a szándék a kiadásra vonatkozóan, ám végül elmaradt (Vészits Andrea-interjú, 2020). A kötet végül 2014 tavaszán jelent meg.

Összefoglalás

Móra életművének újrapozicionálása – meglátásunk szerint – túlmutat az adott szerelmes versek és levelek bemutatásán. Móra személyiségét és gondola-

---

⁹ A *Címtelen könyv* címadó verse.

tait megismerni pedagógiai hozadékkal bír, hiszen több örök érvényű (épp ezért ma is aktuális) kérdésben korát meghaladó módon korszerű elveket vallott: a fenntartható környezet, a szülők iránti tisztelet, a szociális érzékenység, a tanulás ereje mint kitörési lehetőség – a mai napig kiemelten fontos köznevelési célkitűzések. Úgy ítéljük meg, mindaddig, amíg Móra csupán gyermekíróként kanonizált, nincs lehetőség az idősebb korosztály számára is műveit bemutatni, s azon keresztül gondolatait közvetíteni.

Irodalom

- A 2020-as NAT-hoz illeszkedő tartalmi szabályozók. https://www.oktatas.hu/kozneveles/kerettantervek/2020_nat (2022. aug. 3.)
- Juhász Gyula. 1979. A polihistor. In *Mórától Móráról*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Kovács-Krassói Anikó. 2020. Móra Ferenc emlékezete a közoktatási szövegek dimenziójában. *Veritatis Imago*. 49–58.
- Kovács-Krassói Anikó. 2021a. Móra Ferenc művei az olvasókönyvek tükrében. In *IX. Neveléstudományi és Szakmódszertani Konferencia*, szerk. Karlovitz János Tibor. Komárom: International Research Institute s.r.o.
- Kovács-Krassói Anikó. 2021b. „Majd ha érettségi tétel leszek.” – Móra Ferenc középiskolásoknak? In *MUKUCSOM – Múzeumi Kutatások Csongrád-Csanád Megyében: Program- és absztraktgyűjtemény*, Hegedűs Anita – Medgyesi Konstantin szerk., 25.
- Kovács-Krassói Anikó. 2021c. *Móra Ferenc újrapozicionálási lehetősége a köznevelésben*. PhD-disszertáció. Eger: Eszterházy Károly Katolikus Egyetem.
- Kovács-Krassói Anikó – Medgyesi Konstantin – Vészits Andrea. 2017. A titok formái: egy nap, két levél. *Móra Ferenc Múzeum Évkönyve*. 273–283. Szeged: Móra Ferenc Múzeum.
- Kovács-Krassói Anikó – Medgyesi Konstantin – Vészits Andrea. 2019. „...akkor nem vagyok, akkor nem vagy: akkor vagyunk.”: Móra Ferenc titkos szerelmes levelei Kalmár Ilona átírásában (1933. március 1–25.). In *Móra Ferenc Múzeum Évkönyve*. 265–285. Szeged: Móra Ferenc Múzeum.
- Kőhegyi Mihály – Lengyel András. 1979. *Móra Ferenc levelezéséből*. Kecskemét: A kecskeméti Katona József Múzeum Közleményei 3.
- Kulcsár Szabó Ernő. 2021. Kánon és befolyás: Az irodalmi autoritás kérdéséhez. In *Bia hangja: Az erőszak irodalmi és nyelvelméleti reprezentációi*. Balogh Gergő – Pataki Viktor szerk. 13–31. Eger: Líceum Kiadó.
- Kusper Judit. 2013. Emlékezet, hely, kultusz. *Agria* (3): 151–157.
- Kusper Judit. 2019. Kánonok és kultuszok a gyermek- és ifjúsági irodalomban. *ACTA Universitatis, Sectio Litterarum*. 7–18.

- Lengyel András. 2005. *A „másik” Móra*. 101–114. Szeged: Bába Kiadó.
- Madácsy László. 1961. *Móra Ferenc levelesládája*. Szeged: Tiszatáj Irodalmi Kiskönyvtár.
- Mezősi Károly. 1979. Walleshausen Ilona. In *Mórától – Móráról*. 74–75. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Móra Ferenc. 2014. Boldogult költő koromról. In *Daru utcától a Móra Ferenc utcáig*. Budapest: Holnap Kiadó.
- Péter László. 1990. Szegedi arcképek. In *A szegedi zsidó polgárság emlékezete*. Zombori István szerk. 87–91. Szeged: Móra Ferenc Múzeum.
- Péter László. 1999. Beszívta az asszonyok illatát. *Szeged folyóirat*, október; 38–41.
- Tanterv és utasítás az általános iskolák számára. 1962. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Varga András. 2016. *A szegedi Rómeó és Júlia*. http://acta.bibl.uszeged.hu/36762/1/monok60_106.pdf. (2022. aug. 3.)
- Vészits Andrea. 2014. Előszó. Móra Ferenc: Címtelen könyv. Móra Ferenc Múzeum – Wesley Kiadó.

RE-READING AND POSSIBLE POSITIONING OF FERENC MÓRA'S LITERARY WORK THROUGH HIS LOVE

Ferenc Móra's place in the Hungarian literary canon has been clearly confined in recent decades. The author associated with Szeged is considered to be a children's writer, and also based on this narrative, his works are included in textbooks. The authors attempt to demonstrate that his poems are also an essential element of Móra's literary work which enable the author to appear in the canon also as a writer of love poetry, perhaps alongside his friend and fellow writer Gyula Juhász.

Keywords: Ferenc Móra, canon, love poetry, Untitled book

PONOVNO IŠČITAVANJE I MOGUĆE POZICIONIRANJE KNJIŽEVNOG STVARALAŠTVA FERENCA MORE KROZ NJEGOVU LJUBAVNU LIRIKU

Mesto Ferenc More u mađarskom književnom kanonu je u proteklim decenijama nedvosmisljeno određeno. Književnika vezanog za Segedin struka svrstava među pisce za decu, na osnovu čega je njegovo stvaralaštvo zastupljeno u književnim čitankama. Studija pokušava da predoči kako u književno stvaralaštvo More spadaju i stihovi koji omogućavaju da on u kanonu bude prisutan i kao pesnik ljubavne lirike, možda upravo uz njegovog savremenika Đulu Juhasa.

Ključne reči: Ferenc Mora, kanon, ljubavna lirika, Knjiga bez naslova